

Gunnar Smith och ”De vita Bussarna”

”Ur sa i djärå ??..... - I a ju varken kelingg äld unggär..... - I fa full då”. Det berättas att Gunnar Smith gick av och an hemma i köket och funderade. Anledningen till hans tvekan var den att han via sitt regemente T 3 i Sollefteå fått erbjudande att åka till Tyskland och köra en av ”De vita bussarna” i slutskedet av andra världskriget. Efter viss tvekan fattade han sitt beslut att acceptera. Sedan brådsnade det tydligen. Vid ett biobesök på gamla Skandia i Mora satt Gunnar i godan ro i salongen. Mitt under föreställningen stegade en allvarlig vaktmästare fram till podiet och undrade om Gunnar Smith fanns bland publiken. Han fick således avbryta allt annat och se till att genast inställa sig på regementet. Detta hände i början av år 1945, det år då Gunnar var 29 år.

Gunnar Smith – chaufför från Sollerön som deltog i greve Folke Bernadottes Detaschement och körde en av ”De vita bussarna” som transporterade koncentrationslägerfångar 1945 i Tyskland under slutskedet av andra världskriget.

Gunnar hade god erfarenhet av lastbilar genom att han körde sådana i sin fars, Anders Smiths, åkeri på Sollerön - även under krigsåren med gengasdrift. Bensin fanns ju inte att få annat än i undantagsfall. Anders Smith hade inrättat en verkstad i ladan längst ner på tomten i Rothagen, där det tillverkades gengasved. Det krävdes torr björkved som sågades i korta längder om en knapp decimeter. Dessa klossar klövs sedan i lämpliga bitar och paketerades i säckar. Det fanns flera anställda som arbetade i verkstaden. Man kunde denna tid se lastbilar med sitt cylindriska gengasaggregat och med reservsäckar på flaket.

Det var således ganska naturligt att när Gunnar med sin erfarenhet av lastbilar gjorde sin värnplikt, blev han placerad vid Kungl. Norrlands Trängkår T 3 i Sollefteå. Hans huvudsakliga uppgift var där att köra kronans lastbilar. Efter värnpliktstiden fick de flesta vapenföra män finna sig i att fullgöra beredskapstjänst under kristiden eftersom kriget rasade runt landets gränser.

Sverige hade undgått att dras in i andra världskriget genom en rad gynnsamma omständigheter och invecklade diplomatiska turer. Några egentliga stridande insatser förekom inte om man undantar frivilligbataljonerna under finska vinterkriget och vissa smärre incidenter vid gränserna. En del svenskar hade dock visst inflytande och medverkade i det diplomatiska spelet i en del europeiska länder. Bland dem fanns greve Folke Bernadotte som i Paris 1944 inför en del av världens ledare framförde tanken att insatser skulle vidtas för de skandina- aviska fångar som fanns i de nazistiska koncentrationslägren. I februari 1945 reste han till Berlin och efter många och långa förhandlingar med tyska ledare fick han till slut träffa Hitlers handgångne man Heinrich Himmler, chef för SS-

En del av den svenska Röda Kors-styrkan från T 3 i Sollefteå inför avfärden till Nordtyskland. Gunnar Smith finns någonstans i leden. Manskapet hade armbindlar med Röda Kors-embem.

En kolonn av bussar på väg mot Tyskland. Bussarna var vitmålade och försedda med Röda Korsemblem och svenska flaggor på sidor och tak.

trupperna. Så småningom gick denne med på att Svenska Röda Korset med egna transport- och drivmedel skulle sammanföra skandinaverna i Neuengamme nära Hamburg för vidare transport till Danmark och Norge. Himmler hade förmodligen vid denna tid insett att slutet på andra världskriget var nära förestående och var kanske därför mera medgörlig.

Greve Bernadottes förslag godkändes kort därefter av svenska regeringen. Fordon skulle ställas till förfogande, maximalt 250 personer skulle rekryteras på frivillig väg och klädsel var militäruniform med Röda Kors-armbindel. Företaget gavs namnet ”Folke Bernadottes Tysklandsdetachment”.

Det var således i denna styrka som Gunnar Smith anmälde sig att köra ”vit buss”. Han inställde sig på regementet i Sollefteå, där han utrustades. Även Ryss Karl från Sollerön var förlagd vid detta regemente men han deltog inte i resan. Den 7 mars 1945 avreste kontingenten med extratåg från Sollefteå söderut mot Hässleholm dit de anlände påföljande dag. I Skåne blev de tilldelade sina respektive fordon. Gunnar blev förare av buss nr 35. Enligt krav som framförts från de stridande styrkorna i Tyskland, måste bussarna vara vita. Detta för att de skulle kunna särskiljas från stridande fordon. Det var sammanlagt 36 bussar, 19 lastbilar, 7 motorcyklar och några trossfordon som rekvirerats. Varenda målare i Malmö lär ha engagerats till att måla om bussarna så att de blev färdiga i tid. De målades dessutom med stora Röda Korstecken på taken, fronten och långsidorna. Där försågs bussarna även med målade svenska flaggor för att det inte skulle råda tvivel om bussarnas hemvist.

Den 10 mars 1944 skedde avmarsch från Häsleholm och via Malmö skeppades fordonskolonnen över till Köpenhamn och vidare till Odense. Där gick första flyglarmet, ett förhållande som sedan inträffade ofta under den kommande tiden. Den vidare färden gick till Flensburg, Kiel och till Friedrichsruh, ett slott några mil öster om Hamburg där förläggning hade ordnats för bataljonen.

Under de följande veckorna skedde transporter från många koncentrationsläger i Tyskland till ett slags uppsamlingsställe i Neuengamme, söder om Hamburg. Bl.a. transporterades 700 fångar från Dachau, Malhow och Schönberg, Ravensbruck och några andra mindre kända läger. Vidare 1600 från läger nordväst om Dresden och 450 från Theresienstadt. Det sistnämnda lägret lär ha sett mycket välordnat ut. Det hade fungerat som ett slags mönsterläger som nazisterna visade upp för utomstående. Folke Bernadotte inspekterade bataljonen vid några tillfällen. Från Sachsenhausen i provinsen Oranienburg norr om Berlin transporterades 2200 danskar och normmän. Kontrollen var rigorös och i varje buss medföljde minst en Gestapoman. De flesta chaufförer hade svårt att förlika sig med dem eftersom de kunde bevittna den brutalitet som fångarna behandlades med. Det förekom hugg och slag med gevärskolvar och det hände att fångar inte reste sig efter denna behandling. De flesta av fångarna var ytterst utmärglade och det hände att det förekom dödsfall under transporterna. De döda måste bli kvar i bussarna eftersom de skulle räknas av vid slutstationerna. Totalt transporterades 22000 fångar till friheten men det finns uppgifter om att det varit betydligt flera, inte bara danskar och normmän utan även belgare, polacker, fransmän och holländare och även några andra nationaliteter.

En konvoj av de vita bussarna under en paus på den tyska landsbygden när lägerfångarna rastades. Till höger står de Gestapomän som fanns utplacerade i varje buss och övervakade transporterna.

Det var uppenbart att Tyskland var i upplösning. Det förekom ständiga bombningar, flyglarm och även flygöverfall av s.k. "tief-flieger" (lågflygande jaktplan) som utan hänsyn till bussarnas nationalitetsmärkning utan urskillning besköt kolonnerna. Det var sådana flygare som besköt vägtransporter. En av de svenska chaufförerna dödades vid ett sådant överfall och en svensk officer skadades svårt. Gunnar Smith undgick att skadas fysiskt men sedan han kommit tillbaka till Sollerön efter tjänstgöringen, ville han inte tala med någon om sina upplevelser. Det enda han berättat var att han en natt från en bro ett par mil norr om Berlin, troligen i närheten av Sachsenhausen, bevittnade hur Berlin bombades av allierat flyg. Luften var fylld av bombkrevader, luftvärnseld och han kunde se rasande bränder i staden. Det var en händelse som bränt sig fast i hans minne. Gunnar nämnde också att maten de fick ofta var både torftig och under-

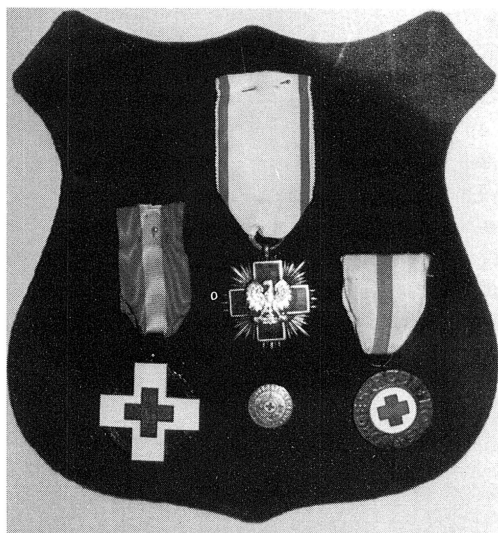

Skiss över "De vita bussarnas" transporter i Tyskland våren 1945. Bussarna var förlagda i Friedrichsruh utanför Hamburg och transporter skedde huvudsakligen i Nordtyskland men även från Dachau utanför München.

målig. De fick sur välling eller dåliga ärter att äta, magsjukdomar härjade och diarréer besvärade dem tämligen svårt. Tydligt var det så, att kontakten med de eländiga människorna som han skjutsade i sin ”vita buss” var så uppsplitande att han försökte förtränga intrycken ur minnet.

Genom ett av kaos präglad Nordtyskland skedde återfärden mot Sverige i slutet av april 1945. Resan genom Danmark var som ”en Eriksgata” som en av chaufförerna uttryckte det efteråt. De vita Volvobussarna lämnades i Malmö och återresan till Sollefteå skedde med tåg och de anlände dit den 3 maj 1945. I en s.k. kårorder av den 9 maj framfördes ett omnämnande och ett tack från regementschefen och ett förtjänststecken överlämnades till samtliga som kört ”De Vita Bussarna”. Förutom Gunnar Smith från Sollerön deltog ytterligare fyra dalkarlar, nämligen Anders Eriksson, Insjön, Sven Andersson, Korsnäs, Erik Bergman och Lennart Elfving, Borlänge.

Trots att Gunnar var ytterst förtegen efter hemkomsten, visar en kvarlämnad mapp att han samlat skriftligt material, tidningsurklipp, deltagarförteckningar från Riksföreningen Folke Bernadottes Tysklandsdetachment och en del korrespondens från föreningen. Han hade således både intresse och engagemang för saken. I denna förenings regi anordnades en jubileumsresa våren 1970 under veckan 3 - 8 maj. I resan ingick middag på Köpenhamns Rådhus, minnesstund när kung Christian X:e lade ner en krans samt minnesgudstjänst där statsministern medverkade. Från Köpenhamn åkte hela kontingenten med båt till Oslo, där de deltog i middag på Oslo Rådhus samt minnesgudstjänst och mottagning i

Gunnar Smiths sköld med utmärkelser och medaljer som han tilldelades efteråt och som han sparade i sitt hem.

norska regeringens representationslokal. Från Oslo togs flyg till Stockholm. I samband med resan överlämnades en vit buss till såväl danska som norska myndigheter. Att Gunnar deltog i denna jubileumsresa visar tydligt att hans upplevelser med "De vita bussarna" haft stor betydelse för honom även om han var mycket tystlåten efter äventyret.

Numera lär det endast finnas ett exemplar kvar av de vita bussarna. En entusiast bland de chaufförer som deltog har ägnat all sin fritid åt att rusta upp och sätta en buss i stånd till det skick den haft 1945.

Som bekant föll det s.k. "tredje riket" samman och Tyskland kapitulerade för de allierade styrkorna sedan fùrern Adolf Hitler begått självmord i sin bunker på Rikskansliet i Berlin medan kvarter efter kvarter bombades sönder och samman över honom. Detta skedde kort efter det att de svenska "Vita bussarna" lämnat Nordtyskland.

Den svenska insatsen bidrog till att många tusen människor kunde räddas från de tyska koncentrationslägren. En skicklig chaufför från Sollerön medverkade till denna berömvärda insats. Han erhöill minnesmedalj och diplom från Dansk Röde Kors. Diplomet - mindetegn for Krigshjaelparbejde - undertecknat av kronprins Frederik (sedermera kung Frederik IX av Danmark). Även från Norsk Röde Kors fick han medalj och diplom för "Verdifull innsats under krigen 1940 - 1945", undertecknat av Landstyrens president. Dessutom fick han även en polsk medalj. Att han värdesatte dessa utmärkelser visas av att han samlade dem på en blå sköld som prydde väggen i hans bostad. Diplomen ramades in och sparades. Gunnar Smith arbetade som grävmaskinist fram till pensioneringen och bosatte sig i Mora. Han hittade sin livskamrat Inga-Britt i Konsum på Sollerön. Gunnar gick bort 1993 vid 78 års ålder. I syskonkretsen på Smissgården i Rothagen var Anna (gift Bergmark) äldst, sedan följde Frida, Gunnar, Erik och Mejt. Mejt berättar att Gunnar efter hemkomsten inte ville berätta något om sina upplevelser. Hon uppfattade det som om det var hemliga uppgifter och att det var därför han var så tystlåten. Gunnar hade dock en del urklipp och andra handlingar som han gärna visade. Hans kommentarer till dem var dock mycket sparsamma. Mejt vet att brodern Gunnar deltog i jubileumssammankomsten i Köpenhamn och Oslo år 1970, då han fick sina medaljer för sina insatser.

Om Gunnar valt att berätta utförligare från sina resor med de "Vita Bussarna" hade många fler kunnat få en god autentisk bild av de händelser som inträffade under en mycket omstörtande tid då världshistoria skrevs i Europa. Han föredrog dock att diskret bevara sina minnen från denna tid för sig själv.

Helmer Nilsson